

Oświecenie – powtórzenie wiadomości. Część 1

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie?*, tłum. Z. Kuderowicz.

Oświecenie – powtórzenie wiadomości. Część 1

Bernardo Bellotto, *Drezno widziane z prawego brzegu Łaby Augustów w kierunku mostu Augusta Fryderyka*, 1748

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

” Immanuel Kant

Co to jest Oświecenie?

Oświeceniem nazywamy wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność człowieka do posługiwania się swym własnym rozumem, bez obcego kierownictwa. Zawinioną jest ta niepełnoletność wtedy, kiedy przyczyną jej jest nie brak rozumu, lecz decyzji i odwagi posługiwania się nim bez obcego kierownictwa. *Sapere aude!* Miej odwagę posługiwać się swym własnym rozumem – tak oto brzmi hasło Oświecenia. (...) Do wejścia na drogę Oświecenia nie potrzeba niczego prócz wolności: i to wolności najniezwyklejszej spośród wszystkiego, co nazwać można wolnością, mianowicie wolności czynienia wszechstronnego, publicznego użytku ze swego rozumu.

Źródło: Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie?*, tłum. Z. Kuderowicz.

Kantowska wizja oświecenia to wizja czasów, w których jednostka zyskuje prawo do wszechstronnego posługiwania się własnym rozumem i odrzucenia autorytetów - z pożytkiem dla ogółu. Z racjonalizmem łączy się empiryzm, czyli pogląd, według którego zasadniczą rolę w poznaniu odgrywa doświadczenie. Empiryczna metoda poznania rzeczywistości, którą dziś uznajemy za konieczny warunek rozwoju nauki (ściślej: nauk eksperymentalnych), w oświeceniu zaczęła być stosowana na szeroką skalę.

Racjonalizm i empiryzm zaowocowały optymizmem poznawczym: wiarą w możliwości poznawania praw rządzących światem i w postęp techniki, a także w możliwość wpływania na kształt życia społecznego.

Twoje cele

- Powtórzysz wiadomości z epoki oświecenia.
- Scharakteryzujesz główne myśli filozoficzne epoki oświecenia.
- Wskażesz cechy charakterystyczne sztuki oświecenia.

Przeczytaj

Charakterystyka epoki

Przyjmuje się, że okres oświecenia w Europie to czas od końca XVII do początku XIX w. W Polsce epoka ta zaczyna się z pewnym opóźnieniem, od ok. połowy XVIII w., i trwa do lat 20. XIX w. Jej nazwa upowszechniła się w Niemczech, m.in. dzięki Kantowi, przyjęła się również w Polsce i Rosji. We Francji ten czas nazywa się wiekiem filozoficznym lub wiekiem rozumu. Te nazwy oddają atmosferę epoki: zwrot w stronę racjonalizmu, jasności i precyzji wypowiedzi artystycznej, ładu i harmonii. Była to reakcja na szereg postaw oraz wartości poprzedniej epoki, którą w dobie oświecenia bezlitośnie wyszydzano. Zamiast metafizyki i niepokojów egzystencjalnych, wyrażanych w zawikłanym i ciemnym stylu, twórcy oświecenia proponowali skupienie się na tym, co dostępne rozumowi, jasne i pewne. Takie prawdy da się wyrazić w sztuce w sposób klarowny, bez uciekania się do nadmiaru środków artystycznego wyrazu. Od razu trzeba jednak zauważyć, że „rozum” nie wykluczał tu całkowicie „serca”, bo nadal chętnie sięgano po historie sentymentalne. Nie zanikły też nurty religijne i mistyczne w kulturze.

Jan Czesław Moniuszko , *W pracowni Bacciarellego*, 1907

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Filozofia

Na myśl filozoficzną epoki wielki wpływ miały jeszcze XVII-wieczne idee racjonalizmu i [empiryzmu](#), dzieła Kartezjusza, Spinozy, Locke'a, Leibniza, Hobbesa czy Newtona. Rozum uznano nie tylko za najpewniejsze (czy nawet jedyne) narzędzie poznania, ale także środek do walki z dotychczasowymi przesądami i fałszywymi autorytetami religijnymi czy intelektualnymi oraz najlepszą metodę wychowawczą. Właśnie na kwestie edukacji elita oświeceniowa zwracała szczególną uwagę. Służyć jej miało m.in. jedno z najambitniejszych przedsięwzięć epoki – 30-tomowa *Encyklopedia*, dzieło pod redakcją Denisa Diderota, które współtworzyły najtęższe umysły ówczesnej Francji (tzw. encyklopedyści, m.in. d'Alembert, Montesquieu, Wolter, Rousseau). Starali się oni zgromadzić całą dostępną sobie wiedzę, ale też przekazać własne przekonania (encyklopedię nazywano „przemysłniczką idei”). Były to poglądy demokratyczne i wolnościowe (autorzy sprzeciwiali się wszelkiemu uciskowi i cenzurze pod każdą postacią). One właśnie stanowiły zaplecze ideowe wielkiego społecznego wybuchu, jakim była rewolucja francuska 1789 r.

Louis-Michel van Loo, *Denis Diderot*, 1767
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Do najwybitniejszych i najbardziej wpływowych myślicieli epoki należeli:

John Locke (1632–1704)

Filozof angielski, główny przedstawiciel **empiryzmu**. Uważał, że ludzki umysł jest „czystą, niezapisaną kartą” (łac. *tabula rasa*), zapisywaną dopiero w trakcie życia przez doświadczenie (postrzeganie i refleksję). Był zwolennikiem tolerancji religijnej, którą wywodził z Ewangelii. W kwestiach etycznych głosił **utilitaryzm**: przekonanie, że człowiek powinien troszczyć się o własne sprawy i interesy, kierując się rozumem, nie zaś narzuconymi przez innych nakazami i zakazami. Locke uważany jest za prekursora [liberalizmu](#) (wpłynął na myśl A. Smitha)

i nowoczesnej teorii demokracji. Jego główne dzieła to *List o tolerancji* (1689), *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego* (1690), *Dwa traktaty o rządzie* (1690).

Immanuel Kant (1724–1804)

Tomasz Hobbes (1588–1679)

Jean Jacques Rousseau (1712–1778)

Monteskiusz (Charles Louis de Montesquieu, 1689–1755)

Wolter (François-Marie Arouet, 1684–1778)

Edukacja

Problemy edukacji stanowią jeden z ważnych elementów myśli i działań przedstawicieli oświecenia. Niezwykle istotne stały się także w Polsce, w myśl zasady sformułowanej przez Stanisława Staszica: „Takie będą Rzeczpospolite, jakie ich młodzieży chowanie”. Dlatego obok pism teoretycznych pojawiły się znaczące inicjatywy, dzięki którym powstało kilka instytucji oświatowych, których rola dla kształtowania się polskich elit umysłowych jest nie do przecenienia. Były to przede wszystkim:

- pijarskie Collegium Nobilium, założone w 1740 r. i prowadzone przez Stanisława Konarskiego
- Komisja Edukacji Narodowej (KEN) – centralna państwowa władza oświatowa, ustanowiona przez sejm 14 października 1773 r.
- Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych – organ KEN, powołany w 1775 r. w celu opracowania programów i podręczników szkolnych
- Towarzystwo Przyjaciół Nauk – powstało w 1800 r., działające do 1832 r.
- Szkoła Rycerska – pierwsza polska szkoła państwowa, założona w 1765 r. przez Stanisława Augusta, przeznaczona głównie dla ubogiej młodzieży szlacheckiej.

Zygmunt Vogel, *Szkoła Rycerska*, 1785

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Muzyka

Oświecenie w muzyce to epoka wielkich klasyków wiedeńskich: Haydna, Mozarta i Beethovena. Rozkwit muzyki instrumentalnej i takich jej gatunków, jak symfonia, koncert, sonata, wariacje, rondo. To także czas reformy operowej Glucka i pierwszych oper polskich. Z polskich kompozytorów tego okresu warto wspomnieć Michała Kleofasa Ogińskiego (twórcę słynnego poloneza *Pożegnanie ojczyzny*) i Marię Szymanowską.

Słownik

ateizm

(gr. *a* - bez, *theos* - bóg) – pogląd zaprzeczający istnieniu Boga. W starożytnej Grecji najczęściej głosili go zwolennicy materializmu, np. Epikur. W Europie nowożytnej upowszechnił się szczególnie we Francji XVII i XVIII w., np. J. La Mettrie, i w Niemczech XIX w. np. L. Feuerbach

deizm

(łac. *deus* - bóg) – pogląd, powstały w oświeceniu, głoszący wiarę w Boga-Stwórcę, który jednak nie interesuje się stworzonym światem, nie ingeruje w jego losy. Wolter – najsławniejszy deista – posługiwał się metaforą świata-zegara i Boga-zegarmistrza, który jedynie wprowadził w ruch mechanizm i nie wywiera dalej wpływu na jego funkcjonowanie. Pod wpływem deizmu pozostawali też: Rousseau, Kant, Lessing, a w Polsce – S. Staszic i J. Śniadecki

empiryzm

(gr. *empeiria* - doświadczenie) – kierunek filozoficzny, według którego specyficznym doświadczeniem zmysłowe (oparte na naturalnej zdolności poznania tego, co daje się poznać zmysłom ludzkim) jest jedynym albo podstawowym źródłem poznania. Początki empiryzmu można odnaleźć w filozofii starożytnej, ale w klasycznej postaci narodził się w Anglii (koncepcje Bacona i Locke'a, rozwinięte przez Hume'a). Kant podjął próbę połączenia tradycji empiryzmu z racjonalizmem

liberalizm

(łac. *liber* – wolny) pogląd i koncepcja teoretyczna, według której najważniejszą wartością jest wolność jednostek, będąca źródłem postępu; to także postawa charakteryzująca się otwartością na innych i tolerancją (przeciwieństwo fanatyzmu, autorytaryzmu). Idee liberalizmu pojawiły się w filozofii politycznej XVII w. – u T. Hobbesa i J. Locke'a. Do ich rozwoju przyczynili się m.in. Monteskiusz i A. Smith. W Polsce liberalizm nigdy nie cieszył się dużą popularnością. Mianem liberalizmu określa się także doktrynę ekonomiczną powstałą w XVIII w., według której państwo powinno zapewnić swobodę konkurencji na rynku, nie ingerując w niego

libertynizm

(łac. *libertinus* – wyzwolony) – wolnomyślicielstwo, związane zwykle z ateizmem; brak wiary w zasady i autorytety moralne, kierowanie się w życiu epikurejską zasadą przyjemności. Najsławniejsi libertyni XVIII w. to uwodziciel i oszust Casanova oraz skandalista markiz de Sade (od jego nazwiska pochodzi określenie „sadyzm”)

materializm

stanowisko filozoficzne, według którego jedynie istniejącym, samoistnym bytem jest materia: cielesne, przyrodnicze, niezniszczalne tworzywo świata. Elementy tej myśli występują w starożytnej filozofii greckiej (Demokryt z Abdery). Została wyraźnie sformułowana na przełomie XVII i XVIII w., m.in. przez Hobbesa i Helvetiusa. Uznawali oni świat za mechanizm, który można wyjaśnić za pomocą fizycznych praw mechaniki (tzw. materializm mechanistyczny)

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją multimedialną, a następnie scharakteryzuj sztukę epoki oświecenia.

Polecenie 2

Wybierz z prezentacji jednego przedstawiciela sztuki lub architektury epoki oświecenia i przygotuj referat na temat jego stylu i dzieł.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Ćwiczenie 1

Na podstawie prezentacji wskaż tematy, jakie podejmowali w swojej twórczości malarze i rzeźbiarze oświecenia.

Ćwiczenie 2

Wymień przedstawionych w prezentacji artystów, którzy tworzyli na zlecenie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Odpowiedz na pytanie, co ich łączy?

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Zapoznaj się z linią chronologiczną prezentującą wydarzenia historyczne epoki oświecenia. Zastanów się i zapisz swoje wnioski: w jaki sposób skutki tych wydarzeń uwidaczniają się w literaturze i sztuce tego okresu?

Polecenie 2

Wybierz jedno wydarzenie przedstawione na osi czasu. Przygotuj jego opis z uwzględnieniem wpływu na myśl i kulturę epoki.

Dla nauczyciela

Autor: Marzenna Śliwka

Przedmiot: Język polski

Temat: Oświecenie – powtórzenie wiadomości. Część 1

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- powtórzy wiadomości z epoki oświecenia;
- scharakteryzuje główne myśli filozoficzne epoki oświecenia;
- wskaże cechy charakterystyczne sztuki oświecenia.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- klasowe refleksje.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: Oświecenie – powtórzenie wiadomości. Część 1. Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Przeczytaj”.

2. Nauczyciel przygotowuje tyle kartek, ilu jest uczniów w klasie. Będą potrzebne do metody ewaluacyjnej, czyli klasowych refleksji. Należy pamiętać w ustalonych momentach lekcji, aby poprosić uczniów o zapis refleksji.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy treści zawartych w sekcji „Wprowadzenie”. Wyjaśnienie przez nauczyciela tematu i celów lekcji. Nauczyciel rozdaje kartki i objaśnia, na czym będzie polegać pisanie klasowych refleksji: Co jakiś czas będziemy przerywać lekcję, aby uczestnicy lekcji mogli odpowiadać na pytania: Co było dla mnie ważne w ciągu ostatnich kilku, kilkunastu minut lekcji? Na co zwróciłem uwagę?

Faza realizacyjna:

1. Praca z multimedium. Uczniowie zapoznają się z medium w sekcji „Prezentacja multimedialna”. Wykonują w parach ćwiczenia 1 i 2.
2. Klasowe refleksje. Zapis refleksji i podanie kartki w lewą stronę.
3. Uczniowie – odwołując się do tekstów zamieszczonych w sekcji „Przeczytaj” – zapisują na tablicy charakterystyczne elementy oświecenia.
Nauczyciel wyświetla na tablicy cytaty sformułowane przez Stanisława Staszica: „Takie będą Rzeczpospolite, jakie ich młodzieży chowanie”. Zadaje pytanie: Co sądzisz na ten temat? Swoje przemyślenia zapisz na kartce klasowych refleksji i podaj ją w lewo.
4. Praca z linią chronologiczną. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z linią chronologiczną prezentującą wydarzenia historyczne epoki oświecenia. Uczniowie zapisują swoje wnioski: w jaki sposób skutki tych wydarzeń uwidaczniają się w literaturze i sztuce tego okresu? Następnie dzielą się na kilkusobowe grupy i wykonują zadanie: Wybierz jedno wydarzenie przedstawione na osi czasu. Przygotuj jego opis z uwzględnieniem wpływu na myśl i kulturę epoki.
Klasowe refleksje. Zapis refleksji i podanie kartki w lewą stronę.

Faza podsumowująca:

1. Klasowe refleksje. Nauczyciel prosi uczniów o zapisanie opinii o lekcji. Następnie zbiera kartki, które podczas zajęć przekazywali sobie uczniowie. Wszystkie umieszcza na tablicy, na której zapisany został tytuł: Klasowe refleksje. Jeden z uczniów czyta zapiski na kartkach. Wszyscy uczestnicy zajęć wyciągają wnioski.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują polecenia 1 i 2 z sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Materiały pomocnicze:

- J. Snopek, *Oświecenie: szkic do portretu epoki*, Warszawa 1999.

- W. Nawrocki, *Oświecenie. Wykłady o europejskiej literaturze na Zachodzie i w Polsce*, Piotrków Trybunalski 1998.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Prezentacja multimedialna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.